

ՇՏԵՄԵՐԵՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԸ

ՀԵՏՈՐ 7:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1. 1854:

ԹԻԻ 81:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆԻՒԹՈՑ

Քօլերա . Երե . 129 : Վրոնիժատ . Եր . 131 : Խղձմտանքը երջանկութեան աղբիւր մըն է . Եր . 134 :
Կէս մը արթնցած Վաֆրաստանցին . Եր . 137 : Վաւարան . Եր . 137 : “Սթիթէ ես իմ եղբօրս պահապանն եմ” .
Եր . 138 : Տղայոց համար . Եր . 139 : Կոր Ստակարանին թեւաւորիլը . Եր . 139 : Ենչու ամէն մարդ խոփուած է . Եր . 142 :
Նստուածաշունչ . Եր . 143 : Ֆրանքլին փիլիսոփան կ'ըսէ . Եր . 143 : Գերազնիւ բնաւորութեան տէր անձինքը .
Եր . 143 : Լօնտրայի հասարակաց կառքերը . Եր . 144 : Ենձ մը՝ որուն ամէն պարտական ըլլալու ենք . Եր .
144 : Յանկ նորատիպ դրոց . Եր . 144 :

ՔՕԼԵՐԱ

Լստուածային Նախախնամութեամբը՝ այս սոսկալի ախտը որ անցեալ քսան տարուանը մէջ քանի քանի անգամ երեւան ելաւ Երևանի Լստուածային Եկեղեցւոյ Երկրորդ Կարգի Կոնգրէգացի մէջ, և միլիոնաւոր անձինք յանկարծական մահուամբ գերեզմանը իջեցուց, հիմա նորէն երևան ելած է մեր երկրին մէջը : Եւ եղելութիւնը հասարակութեան ծածուկ պահուելու չէ, բայց միանգամայն պէտք չէ ալ որ ասիկա իմանալով՝ միտքերը անձկութեան և ահու դողի մէջ իյնան : Նկատուելու գլխաւոր բան մըն է որ՝ ամէն մարդ ուտելիքներն ու սովորական եղած բնաւորութիւններն ու կողմնակի կանոնաւոր ըլլան, առողջութեան ամենէն աղէկ կանոններուն համաձայն շարժելով : Մեր յարգի ընթերցողներուն օգտակար ըլլալու համար՝ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակենք, որոնք ամենէն երեւելի և փորձ բժիշկներուն գրաւածներէն քաղած ենք, և որոնց վրայ մենք ալ մեր փորձառութիւններն ու գիտողութիւնները բրած ըլլալովս, արժանահաւատ ըլլալին կը հաստատենք :

1. Ուտելիքները հաստատուն և անդարար բաներ ըլլալու են, բայց չէ թէ

շատ ճոխ . մեր սովորական պարզ կերակուրները ըլլալու են, և անոնք ալ չափէն աւելի ուտելու չէ :

2. Բանջարեղէնները ընդհանուր կանոնին նայելով այնքան ապահով չեն կերակուրի համար գործածուելու : Վարունիկ և բոլոր ուրիշ հում բանջարեղէնները բնաւ գործածելու չեն : Տօմաթէս, պամեա, և գետնախնձոր, երբոր պարզապէս խաշուին՝ շատ անպատու տեսիլներուն կարգէն են : Բրինձէն աւելի օգտակար կերակուր մը չկայ ուտելիքներուն մէջ, միայն թէ քիչ իւզով եփուած ըլլալու է :

3. Չեփուած պտուղները ամենեւին ուտելու չեն, միայն թէ բոլորովին հասուն խաղող և դեղձ : Շաքարով եփած տանձր, խնձորը, և դեղձը անպատու են՝ առողջ մարդոց համար : Բայց թէ ասոնք, և թէ ուրիշ պտուղները և բանջարեղէնները անմիջապէս վերջացնելու է՝ փորքը երևան ելածին պէս :

4. Ինչ և իցէ հեղուկ բան շատ խրմուելու չէ, նաև շատ տաք և շատ պաղ խմելիքներ ալ գործածելու չեն : Սառը և սառուցած բաներուն ամէն ալ ֆրասակար են : Չափազանց գինին և ոգելից խմելիքները գործածելով՝ գրեթէ ուրիշ ամէն բանէն աւելի զիւրաւ քօլերայէն բռնուելու առիթ կու տան, և անթիւ

փորձերով հաստատուած է որ՝ Կօն օրերուն հետեւեալ օրը , քօլերայէն բռնուողներուն թիւը մեծապէս կը շատնայ . ու ամէն տեղ աս ախտէն մեռնողներուն մեծ մասը՝ գինով և մոլի մարդոցմէն եղած են :

5 . Յուլտէն շատ զգուշանալու է , և մասնաւորապէս մէջքը տաք պահելու է . ասոր համար աղէկ է որ ամէն մարդ բարակ ֆանէլա շապիկ մը հագնի մարմնոյն վրայէն , և բուրթէ կամ մետաքսէ գօտի մը կապէ փորին վրայէն : Իրիկուան ժամանակ երկար ատեն դուրս բաց տեղ նստելը՝ և գիշերը պատուհանները բաց պահելը՝ քօլերայի ժամանակ շատ վտանգաւոր է : Տկար անձինքները՝ որչափ որ հնար է , աւելին սաստիկ տաքուն դուրսը պտտելու չեն , և չափազանց ալ աշխատելու չեն : Կիրքերուն սաստիկ գագուռիւն՝ աս ախտէն բռնուելու նախապատրաստութիւն մը կրնայ ըլլալ :

6 . Տանը և շրջակայ տեղերուն օդին շատ զգուշութիւն ընելու է . և թէ տանը մէջ՝ ու թէ դուրսը կենդանեաց դիակ և կամ բանջարեղենները թողելու չէ որ հոտին . շատ աղէկ զգուշութիւն մըն է տանը մէջի օդը ապականուելէ ազատ պահելու համար ամանով մը կերի քլօրուտ դնելը :

7 . Միտքը հանգարտ պահելու է . և որչափ որ հնար է ամէն անձկութենէ ազատ ըլլալու է : Ըս բանին մէջ յաջողելու համար՝ ամէն մարդ իր ախորժածները ուրանայ , և իրեն սովորութիւն ընէ վերագրեալ պարզ և միանգամայն հաստատուն կանոնները , Կատուծոյ ապաւինելով ու ամէն օր և ամէն ժամ ինքը զինքը անոր զթաւատ խնամոցը և պաշտպանութեանը յանձնելով : Ըն որ իր կեանքը կը կորսնցընէ աս զիւրին նախազգուշութիւնները չընելով՝ իր անձին անիրաւութիւն ըրած գտնուելով , կրնայ իբրեւ անձնապատ համարուիլ :

Դարձանելոյ կերպը :

Քօլերայէն բռնուողներէն ամենէն շատը փորքշուք կ'ունենան . և թէ որ մէկէն ՚ի մէկ և խոհեմութեամբ նայուի ,

վտանգաւոր հետեւանքներէն կ'ազատուի : Ըս ախտէն բռնուելուն պէս մէկը՝ խելացութիւնը ան է որ եթէ վարպետ բժիշկ մը կը գտնուի , անմիջապէս անոր նայել տրուի , և անոր խորհուրդովը բան տեսնուի : Թէ որ աս չկրնար գտնուիլ , կամ թէ որ հեռուն ըլլալուն՝ ժամանակ անցնելէ հարկ է , հետեւեալ միջոցները գործածելը շատ օգտակար է :

Վմէն ընտանեաց քով պէտք է որ սա դեղերը գտնուին , որոնք ամէն ատեն օգտակար դարման կ'ըլլան փորքշուքի համար :

Վիիոնի ոգիք (Կֆիօն Կոն)

Խաշնդեղի ոգիք (Կալէնա Կոն)

Քալիուրի ոգիք (Էսֆիլէ Կոն)

Վմէն մէկէն երկերկու տրեմ ըլլալով՝ մէկ շիշի մէջ աս բաղադրութիւնը խառնելու է :

Փորքշուքը երեւան ելելուն պէս՝ թէ որ չափահաս մէկ մըն է ախտէն բռնուողը , թող առնէ աս խառնուրդէն 20—25 կաթիլ՝ կտոր մը շաքարի վրայ կաթեցընելով , և թէ որ չկտրի ասով՝ ժամը անգամ մը կրկնելու է նոյնը . կամ թէ որ քիչ է քշուքը , չորս ժամը հեղ մը առնելու է նոյնը՝ մինչև որ առջի վիճակը հասնի , փորին լուծուիլը կտրելով :

Թէ որ փախել ունի աս ախտէն բռնուողը՝ անմիջապէս մանանեխի (Կալաֆալէ Լաֆա) դնելու է ստամոքսին վերօքը . և թէ որ իրեն տրուած դեղը փախելու ըլլայ , նորէն տալու է՝ որ կարելի է թէ գոնէ քիչ մը ժամանակ կը մնայ ներսը :

Թէ որ մարմնոյն ծայրերը պաղելով բռնուի մէկը աս ախտէն՝ շարունակ շիշելու է առանց թողելու , և շիշով տաք ջուր ոտուրներուն տակը դնելու է :

Ըսոնք հասարակ դարմաններ են , և ամէն ատեն առանց վախի կրնայ գործածուիլ :

Ըսոնք շատ անգամ ախտին գէշնալուն առաջը կ'առնեն , և շատ հեղ ալ բուրդովին կը բժշկեն . բայց տակաւին խորհուրդ կու տանք որ՝ աս ախտին երևան ելելուն պէս , առանց ժամանակ անցընելու վարպետ բժիշկ մը բերելու զանց չըլլուի :

ՔՐՈՆՇԹԱՏ

Ինթրպոլիկ՝ որ Ռուսիոյ այժմեան մայրաքաղաքն է, Նեւա գետին բերնին մօտ՝ ճախճախուտ ցած երկրի և կղզիներու վրայ շինուած է, որ Նոր Ֆինլանտիոյ ծոցին ներսի ծայրը կը թափի : Աս քաղաքին ամրոցը՝ դուրսէն թշնամուոյն յարձակմանը դէմ՝ դնելուն տեղը, աւելի քաղաքը ահով լեցընելու և դիւրաւ նուաճուելու վախ կու տայ : Ասոր յատակագիծին վրայ մէյմը աչք նետելով, իրօք պիտի տեսնուի թէ՞ քաղաքը չկրնալ պաշտպանելն զատ, աս մեծ ամրոցը՝ որ և իցէ կողմի վրայ կրակ չկրնար ընել, առանց երևոյթիւ պահպանել ցուցուցած քաղաքին ամենէն աղէկ մասերը փաստելու : Աս շքեղ մայրաքաղաքին բուն և մի միայն վահանը Քրոնշթատն է . և թէ որ ասիկա նուաճի, Ինթրպոլիկ քաղաքը ռմբակոծութեան և հրաձգութեան ամէն սոսկալի վտանգներուն մէկէն ենթակայ պիտի ըլլայ :

Քրոնշթատ՝ Ֆինլանտիոյ ծոցին ծանծաղուտ մէկ խորշին մէջն է, և ծոցին հատած տեղէն տասնուվեց մղոն՝ և Ինթրպոլիկէն ալ՝ որ Նեւա գետին բերնէն իրենք մղոնի չափ ներսօք է, տասն և ինը մղոն հեռաւորութիւն ունի : Քրոնշթատի խորշը ծանծաղ է, և միջին հաշուով մը երկու գրկաչափէն (կո-լաճ) աւելի խորութիւն չունի . և բոլոր մեծ նաւերը իրենց բեռը Քրոնշթատ կը պարպեն, ուրովհետեւ մինչև բուն իսկ Ինթրպոլիկ ութը տասը ոտնաչափէն աւելի խորութիւն չկայ : Ուստի Քրոնշթատը՝ մայրաքաղաքին նաւահանգիստն ու ամրոցն է . և ինչ կողմանէ որ նայինք աս բանին՝ բոլոր Ռուսիոյ տէրութեանը ամենակարեւոր տեղերուն մէկն է : Քրոնշթատը շինուած է Բօթլենսի Օսթրօֆ՝ կամ Կաթսայի կղզի ըսուած երկայն ու ցած կղզիին վրայ . և ճամբորդին մէկը տեղեկութիւն կու տայ թէ՞ աս տարօրինակ անունը տրուելուն պատճառը, հետեւեալ ծաղրական պարագաներէն ծագում առած է :

«Աս կղզին» որուն առջի Ֆինլանտիաքէն անունը Ռեթուսարի էր, որ կընշանակէ Սկանց կղզի, հիմակուան անունը ա-

ռաւ՝ երբ որ Սեծն Պետրոսի խրկած զինուորական պաշտօնեաները 1703 ին Շուետները անկէ դուրս վաճառեցին : Աս վերջինները կղզիէն ելած ատեննին՝ բնաւ ուրիշ մէկ բան չթողուցին հոն, բայց միայն բանակի մէկ մեծ կաթսայ մը, որն որ Ռուս յաղթականները ձողի («լուչ») մը ծայրը անցընելով՝ յաղթութեան նշան մը կանգնեցին, և անմիջապէս աս կղզիին նոյն անունը տուին : Աս կղզին՝ խորշին մէջտեղը կ'իյնայ, և գրեթէ երկու կողմի ցամաքէն ալ մի և նոյն չափ հեռաւորութիւն ունի : Սեծն Պետրոս մէկանց տեսաւ որ իր մտքին մէջ ձեւակերպած մայրաքաղաքին բանալին կ'ըլլայ ասիկա . և նոյն ատենը սկսաւ ամրութիւնները շինել, որոնք 'ի վերջոյ հսկայական և ահագին գորութիւն մը եղան : Քաղաքը, նաւահանգիստը, և գլխաւոր ամրոցը, կղզիին ամենէն լայն ծայրը՝ հարաւային արեւելեան կողմը կ'իյնայ . և հետեւապէս մայրաքաղաքին ալ ամենէն մօտ է : Արեւմտեան ծայրը քիչ քիչ նեղնալով՝ երկայն նեղ ծայրով մը կը վերջանայ . բոլոր կղզին 'ի բնէ ամայի է՝ իր մակերևոյթը աւազուտ կամ ճախնային ըլլալով . վրան ալ կրանիթ քարի կտորուանքներ ցրուած է, որ շէնքի համար շատ կը գործածուի :

Քրոնշթատի բազմամարդութիւնը 30 կամ 35 հազար է, բայց հոն գտնուած զօրքը միշտ բազմաթիւ է . նաեւ խումբ խումբ շատ մը չարագործ և աւազակ դատապարտեալ յանցաւորները՝ նաւահանգիստներուն, ծովեղերեայ թումիներուն և ամրութիւններուն շինութեանը աշխատցընելու համար կը պահուին : Քաղաքը ըստ ինքեան բան մը ըսել չէ : Տուները ըստ մեծի մասին գետնի վրայ մէկ գտնուին մը ունին . և գլխաւոր շէնքերը՝ Ռուսաց, Լուտերականաց, Հռովմէականաց, և Ինգղիսացոց Եկեղեցիներն ու նաեւ հիւանդանոցներն ու զօրանոցներն ինչ են : Ամառը՝ Քրոնշթատ շատ զուարճալի, և գործառնութեան բազմադրաղ տեղերէն մէկն է . բոլոր խորշը ամէն չափ և ամէն տեսակ նաւերով խուռն, բազմութեամբ լցուած է : Բայց ձմեռը՝ չորս հինգ ամիս բոլորովին ծովը սառելով, բնականապէս

մեռած է . որով ընդհանրապես վաճառականութիւնն ու գործողութիւնները 'ի հարկէ կախ կը մնան : Ընթիւ ստակ ծախք եղած է Քրոնշթատը հիմակուան վիճակին հասցընելու համար . արուեստը՝ ամէն իր ընելու կարող եղածները ըրած է , և բնութիւնը՝ բաղդատապէս ոչինչ : Նաւահանգիստներն ու նաւերու աւազանները յիշուի զարմանալի բաներ են , և անանկ շքեղութեամբ շինուած են , որ տիրապետական զօրութեան գործ ըլլալը կը ցուցնեն՝ որ իր ակնարկութեանը և հրամանին տակը բիւրաւոր գործաւորներ ունի . և բանն ալ ասանկ է իրօք : Մեղի կու գայ թէ՛ Եգիպտոսի բուրգերը՝ և հին ատենուան ուրիշ մեծագործութիւնները՝ ըստ մեծի մասին հիմակուան Քրոնշթատի սկզբունքին համեմատ շինուած են : Ինքնակալ մը հրաշալի բաներ կ'ընէ : Ինքը կը հրամայէ , և ամէն բան կը կատարուի :

Խորշին հիւսիսային մասը , կամ թէ՛ աս կղզիին և Ֆինլանտիայի ծովեզերքին մէջ տեղը , ծովը աւազով լեցուած է . և որ և իցէ մեծութեամբ նաւերուն անցնելը բոլորովին անհար ընելու համար , արուեստական արգելքներ ալ դրուած են շատ ժամանակէ 'ի վեր . անանկ որ՝ միայն հարաւային կողմի անցքը պաշտպանուիլ կ'ուզէ գլխաւորապէս , և հետեւապէս կը գտնենք որ կղզիին աս կողմը անհատնում գղեակներով , ամրոցներով և մարտկոցներով լեցուն է : Ասոնց վրայ եղած բոլոր թնդանօթներուն թիւը 1000 էն շատ պակաս չէ , կարելի է թէ՛ մօտեւ շատեր ալ աւելցան . և հիմակուան համար կ'ըսուի թէ 20—30 հազար պահապան զօրք կան , և տարակոյս չկայ որ այնչափ մըն ալ կը խրկուի թէ որ հարկաւոր ըլլայ :

Իրեք հատ նաւահանգիստ կայ՝ գրեթէ մէկմէկու զուգահեռական . Պատերազմական նաւերուն նաւահանգիստը՝ որ ահագին ամբարտակներով շրջափակուած է , և կրնայ պատերազմական ամենէն մեծ եռայարկ տեսակէն քառասուն նաւ առնել իր մէջը . Միջին նաւահանգիստը՝ ուր որ շինուած պատերազմական նաւերուն հանդերձանքները կը կազմուին կը լմնան և ծովը կ'ելնեն , և վաճառականաց նաւա-

հանգիստը՝ որ հազար նաւ մէկտեղ կ'առնէ իր մէջը :

Նստեղ կ'ուզենք նաւ իմացընել որ՝ Քրոնշթատի ջուրը անոշ է , և ընդհանրապէս անանկ կը հաւտացուի թէ ասոր համար է որ Ռուսաց պատերազմական նաւերը շուտով կը փոտին : Նստեղ իրաւ է որ՝ կամ աս և կամ ուրիշ ո՛ր և իցէ պատճառով մը , Ռուսիոյ նաւերը թէ Պալթիկ և թէ Սև ծովուն մէջ անգործածելի կ'ըլլան՝ Ենդրիակոն պատերազմի նաւերուն գործածուելու կէս ատենուանը մէջ : Երկայն ջրանցք մը բացուած է , որ Միջին նաւահանգիստէն մինչև պատերազմական նաւերը նորոգելու համար շինուած մեծ աւազանը կը վազէ : Եւ որովհետև մակընթացութիւն չկայ , աս անհուն մեծութեամբ շինուած աւազանէն՝ շոգիի մեքենայով մը բանող ջրհանով ջուրը կը պարպուի : Նաւաշինութեան համար ամէն տեսակ հարկաւոր նիւթերուն մթերանոցները՝ աս նաւահանգիստին հիւսիսային կողմը , եզերքին վրայ վերէն 'ի վար շինուած են . և դէպ 'ի արեւելեան կողմը՝ ջուրէն վեր ցցուած կը տեսնուին վառօթի զանազան շտեմարանները : Նաւի աւազաններուն յատակը և քովի պատերը՝ նաւահանգիստները և ամրոցները՝ միապաղաղ կրանիթ քարէ են , ամենէն շքեղ և հաստատուն կերպով շինուած : Ահագին մեծութեամբ կրանիթի կտորներ՝ պատուարի պէս նաւահանգիստը զուրսէն կը պաշտպանեն նաւ ալիքներուն բռնութենէն , և թշնամիին յարձակումէն : Հիմակուան կայսրը բոլոր իր տիրապետութեան միջոցը՝ բնաւ չդադրեցաւ Քրոնշթատի շինութիւններուն վրայ տարուէ տարի նորէն նոր կատարելագործութիւններ ընելու , և շէնքերը աւելցընելու ամէն կերպով . և միայն աս բաներուն համար իրեն ծախք ըրած ստակը՝ շատ միլիոն լիբաներու կը հասնի : Շիջդ դար ու կէս պէտք եղաւ բռնակալութեան աս ամուր ապաստանարանը կանգնելու և ձեւի բերելու : Երդեօք վերջապէս անառիկ պիտի ըլլայ : Նստեղ մին որոշ ձայնով մը հիմա աս գրուած ժամանակը պատասխան տուողը՝ յանդուգն մէկը ըլլալու է . բայց ասոր՝ զօրաւոր ամ-

բուժեանք կողմանէ Ղիպիլթէրայէն և Մալթայէն ստորին ըլլալուն, մենք հաստատ կը հաւատանք : Իրաւ է որ արուեստը բոլոր իր ընելու կարող եղածը բերէ է՝ Քրոնշթատը անառիկ ընելու համար ըսելու կը համարձակինք : Բայց բնութիւնը ի՞նչ ըրաւ : Կրկին կը պատասխանենք թէ՛ շատ քիչ, կամ բնաւ ոչինչ : Ղիպիլթէրայ՝ ահագին ժայռի մը վրայ հաստատուած է, որն որ այնչափ բարձր և ուղղահայեաց է որ՝ գրեթէ բոլորովին աննստցելի է . և Մալթան՝ չէ թէ միայն ամենամեծ թնդանօթի հիւնալի ամրութիւններով և մարտկոցներով պաշտպանուած է, այլ նաև աս ամրոցներն ու մարտկոցները անանկ ժայռերու վրայ շինուած են որ՝ հարկերաւոր ոտնաչափ ծովուն երեսէն բարձր են : Ճամաքին լեզուն՝ կամ աւելի յարմար է ըսել, քարածայռին լեզուն՝ որուն վրայ Վալթթա քաղաքը կայ, քիչէն քիչը երկու հարկեր ոտնաչափ բարձր է : Երբոր Դաղղիացիք Մալթան անձնատուր ըրին Լնգղիացւոց՝ չէ թէ ասոնց աւելի քաջութիւն և հանձար ունենալուն համար էր, բայց միայն սա պատճառաւ որ Լնգղիացւոց նաւատորմիդ՝ բոլորովին ամէն կողմէն անանկ սաստիկ պաշարեցին կղզին՝ որ զժբաղդ պահապան զօրքը անձնատուր ըլլալու պարտաւորեցան, սովամահ ըլլալու չափ սոսկալի նեղութեան դիմանալէն ետեւ : Բայց Քրոնշթատ ցած կղզի մըն է, և թէ որ « Ուելինկթինի դուքս » կոչուած նաւուն նման շարժական զղեակներ բաւական մօտը երթան, անոնց ահագին թնդանօթները՝ Քրոնշթատին մարտկոցներուն բարձրութեանը գրեթէ հաւասար ոււմբ կ'արձակեն :

Հիմա մեր յարգի ընթերցողացը առջև կը դնենք դուրսի ամրոցներն ու մարտկոցները՝ ճիշդ գծագրուած յատակագիծէ մը առնելով, որոնք Քրոնշթատի հարաւային կողմը կը պաշտպանեն : Վաճառականաց նաւահանգիստին ճիշդ քովը Մէնչիքոֆի բերդն է, 44 թնդանօթով . և անոր դիմացն է Քրոնշթթ կամ Քրոն բերդը՝ կղզիի մը վրայ շինուած, 36 թնդանօթով : Խորշին մէջ դէպ'ի առջևօք՝ հարաւային արևմտեան կողմը ասպառածի մը վրայ է

Ռիզպանք կղզին, և անոր մօտ ուրիշ մէկ կղզեակ մըն ալ՝ որ Ռիզպանք սիւտ կ'ըսուի, և 50 թնդանօթով մարտկոց մը ունի : Վաճառականաց նաւահանգիստին արևմտեան կողմն ՚ի վեր շարուած թնդանօթները 70 էն պակաս չեն, և 12 ալ անկան (հալան) կան . և դէպ'ի արևմտեան կողմը տեղ տեղ ասպառածներ կան՝ որոնց ամենուն վրայ սոսկալի ամրոց և մարտկոցներ կան : Լսոնցմէ մէկ քանի երևելիները մասնաւորապէս յիշենք . Պետրոս Լուսնին բերդը՝ 24 թնդանօթով . Պարիսպին մարտկոցը . Լոքսանդրի բերդը՝ 72, Կոստանդինի բերդը՝ 50 թնդանօթով : Լուսնեան երկայն հրուանդանին վրայ՝ Միքայելի ամրոցն է . և կղզիին եզերքը՝ Կոստանդինի բերդին դիմացը, Պետրոսի բերդն է : Կղզիին հիւսիսային կողմը դէպ'ի ծարօքը՝ Կատարինէի բերդն է . և ասոր արևելեան դին ուրիշ մը կայ՝ Լոքսանդրի բերդը ըսուածը, անհուն մեծութեամբ : Լս համառօտ և անկատար հաշիւը՝ գոնէ զաղափար մը կու տայ թէ Ռուսաց ձեռքը եղած պաշտպանութեան միջոցներ ի՞նչ պէս բաներ են . և թէ ի՞նչպէս հնար է ասիկէ անցնելու ճամբայ բանալ, ու Լեդրպուրկ երթալ, առանց սոսկալի և հաւանականաբար երկարատե պատերազմի :

Լս համառօտ տեղեկութիւնը վերջացնելու ատեննիս՝ պատշաճ կ'երևի քանի մը խօսք ալ ըսել Ռուսիոյ նաւատորմի զին վրայով : Մեծն Պետրոս՝ որուն Ռուսիա պարտաւոր է իր կանգնմանը համար, որն որ բարբարոս երկիրներու այլասեռ խուժաններուն վիճակէն ելլելով բարձրացաւ, և զօրաւոր՝ թէպէտ կէս քաղաքականացեալ կայսրութիւն մը եղաւ, նաւատորմիդ հաստատոց . և անոր յաջորդող ամէն կայսրերն ու կայսրուհիները միօրինակ ջանք ըրին հետզհետէ զարգացնելու և աւելցնելու : Լնգղիացի նաւ շինող ճարտարապետներ՝ տարիներով հրաւիրուեցան նաւ շինելու արուեստը սորվեցնելու . և Լնգղիացի նաւային պաշտօնատարները՝ միշտ սիրով ընդունելութիւն գտան, ու իրենց աստիճանին և արժանեացը համեմատ պաշտօն ընդունեցին : Ռուսները՝ ՚ի բնէ ծովային ժողովուրդ մը չեն :

Ծովու ախորժ չունին, և գիտես թէ բընութիւնը անոնք նաւորդ ըլլալու համար ամենեւին չէ որոշած: Ֆինլանտացիները աղէկ նաւաստիներ կ'ըլլան, և Ռուսիա գլխաւորապէս անոնց կ'ապաւինի իր պատերազմական նաւերուն մարդ առնելու: Բայց բուն Ռուսերը՝ աշխարհիս մէջ գտնուած ամենէն անպիտան և անճարակ մարդիկն են ծովու վրայ: Ռուսիոյ կառավարութիւնը՝ օտար նաւաստիներ իրենին յարելու կողմանէ ցոյց տուած փափաքանացը վրայ խօսելով, վերոգրեալ գիտնական ճամբորդը հետեւեալ տեղեկութիւնը կու տայ թէ՝ «Ռուս նաւաստիներուն չնչն ամսականը՝ որ զինուորներունէն շատ աւելի չէ, անոնց վրայ զբոլուած խիստ պատիժները, օտարականներուն՝ ստորին կարգի Ռուսերուն վրայ ունեցած արհամարհութիւնը, և հետեւապէս անոնց հետ մի և նոյն գինով ծառայել իրենց անհաճոյ ըլլալը, գլխաւոր պարագաներն են որ օտարական և Ռուս զօրքերուն մէկտեղ խառնուելը գրեթէ անկարելի կ'ընեն: Եւ որովհետեւ Ռուսերը պարագայից բնական բերմամբը նաւորդ չեղան, և ոչ ալ իրենց կամօքը, բայց միայն տիրապետի մը հրամանովը, ուրիշ բան չկար ընելու՝ եթէ ոչ հետամուտ եղողներ ընտրել ներսի երկիրներուն հովիւներէն և երկրագործներէն ինտոր որ ցամաքի զօրաց համար կ'ըլլայ: Հիմա Ռուսի նաւատորմիդին մէջ ծառայող 30 հազար նաւաստիներէն քիչէն քիչ 21 հազարը մեծցիր են երկրագործութեան և հերկելու մէջ: Եւ շատ շատ երկու իրեք հազար հոգի կ'եղին՝ որ ինչ և իցէ կերպով մը վարժութիւն ըրած ըլլան Սև ծովու մէջ, կամ ձկնորսութեան գործին մէջ գտնուած ըլլան Հիւսիսային և Դերմակ ծովերուն և Ռուսիոյ մեծ գետերուն մէջ»:

Բայց ինչպէս հնար է Ռուսաց որ աղէկ նաւաստի ըլլան, քանի որ այնքան քիչ են իրենց վաճառականութեան նաւերը՝ պատերազմական նաւատորմիդին պակասը լեցրնելու և շատցնելու համար. և աս ալ կայ որ՝ բուն նաւատորմիդն ալ կանոնաւոր կերպով ամէն տարի վեց ամիսի մօտ սակաւ մէջ կը մնայ, և տարին ութը ամիս

անգործ կը կենայ: Վերջապէս մէկ պատմական իրողութիւն մըն ալ աւելցրնելով վերջ կու տանք աս յօդուածին, թէ Լոնդոնական նաւատորմիդը՝ Ռալֆի և Քրոնշթատի մէջ պաշարեց Ռուսիոյ տորմիդները Լոնտոնի կատարինէի ատենը, բայց պատերազմ չեղաւ անոնց մէջ:

ԽՂՃՄՏԱՆՔԸ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՐ ՄԸՆ Ե

Պարոն Լ. Չկայ ուրիշ մէկ բան մը որ այնչափ խղճմտանքին ճանաչողական զօրութիւնը կուրցընէր և միջ զօրութիւնը տկարացընէր հակամիտութիւն ունենայ, որչափ որ կամաւոր օրինազանցութիւնը: Երբոր խղճմտանքին հազանդութիւն չըլլար, պարտաւորութեան զգացումը կը տկարանայ:

Պրն. Բ. Բայց խղճմտանքին զէմ գործելէն, խղճի խայթին զգացումը կը հետեւի:

Պրն. Լ. Ըտիկա շնտակ է. բայց գէշ բանը ընելու մէջ յարատեւութիւնը ան խայթին զօրութիւնը կը մեղցընէ: Եւ նոնք որ երկարատեւ և կամովին իրենց խղճմտանքին զէմ գործեցին, տաք երկաթով մը խարուածի (պաղլաճա) պէս կ'ըլլան:

Պրն. Բ. Խղճմտանքը՝ ինչպէս որ վարձատրելու, անանկ ալ պատժելու զօրութիւն ունի:

Պրն. Լ. Եւ յո. ատ զօրութիւնը ունի, և պէտք է որ ջերմեւանդ սրտով Լստուծոյ շնորհակալ ըլլանք ատ բանին համար. վասն զի ատիկա մեզի երջանկութեան կենդանի աղբիւր մը կը մատակարարէ, որն որ անոր զէմ եղած պարագայ մը չկրնար զանկալ չորցընել: Երբոր շնտակ բան մը կ'ընենք, երջանկութիւն կ'զգանք: Եւ մէն ինչ որ խղճմտանքի հնազանդելով կը կատարուի, գոհունակութեան զգացում մը կը հետեւի անկէ: Թէ որ մեր կենաց բոլոր գործողութիւնները պէտք եղած կերպովը կանոնաւորութիւն պարտաւորութեան զգացումով մը, անոնց ամէն ալ

ուրախութեան պաշտօնեայ կ'ըլլան :

Պրն . Բ . Կեանքերնու մէջ շատ գործողութիւններ կան որ' հազիւ թէ պարտաւորութեան ճիւղին տակը կ'իյնան . անոնք ո'չ բարոյական են , և ո'չ ալ անբարոյական :

Պրն . Ը . Առաքեալը տարբեր կերպով խորհեր է ատ բանին վրայ . որովհետեւ ինքը կ'ըսէ որ' թէ ուտէք' թէ' խմէք' և թէ ինչ գործ որ ընէք , ամէն բան Աստուծոյ փառքին համար ըրէք : Մենք Աստուծոյ փառքին համար կ'ուտենք ու կը խմենք , երբոր ուտենու և խմենու մէջ անոր կամքին նայելով ընենք : Մենք' բոլոր մեր ըրած բաներուն մէջ , անոր կամքին նայելով ընելու կարող ենք : Ուրեմն՝ կեանքերնու բոլոր գործողութիւնները պարտաւորութեան գործ մը կրնայ ըլլալ , և անոր համար ալ ուրախութեան պաշտօնեայ մը :

Պրն . Բ . Ետիկա շիտակ է , թէպէտ ես չէի հասկըցեր առաջ : Որչափ տարօրինակ բան է որ մարդիկ Աստուծոյ օրէնքէն զանգատ ընեն՝ որպէս թէ շատ խիստ է ան . քանի որ կը տեսնենք թէ՛ անիկա անանկ կերպով կարգադրուած է , որ ան օրէնքին հնազանդելով կատարուած որ և իցէ գործը՝ անմիջական երջանկութեան աղբիւր մըն է :

Պրն . Ը . Աստուծոյ օրէնքը կանոններու շարք մըն է՝ մարդոց երջանկութիւն տալու յարմարեցուած : Երբոր Աստուած կը պատուիրէ մարդոց որ զինքը բոլոր սրտով սիրեն , սուրբ ըլլան՝ ինչպէս որ ինք սուրբ է , պարզապէս կը հրամայէ որ՝ իրենց բնութեանը կազմութեան տանելուն չափ երջանիկ ըլլան :

Պրն . Բ . Ինչ մեր երջանկութեանը նայելիս , մեզի պիտի առաջնորդէ որ առաջին գործն ընենք աղէկ խղճմտանք մը ունենալը :

Պրն . Ը . Տարակոյս չկայ որ աս կերպով մեր բարձրագոյն երջանկութիւնը սպասուելիք է ըլլայ , բայց աս ալ կայ որ՝ մենք չէ՛ թէ միայն՝ կամ գլխաւորապէս մեզ երջանիկ ընելու համար աղէկ խղճմտանք մը ունենալու ենք , այլ անոր համար որ Աստուծոյ կամքը ան է : Աստուծոյ հաճե-

լի ըլլալը՝ մեր կենաց մեծ շարժառիթը ըլլալու է :

Պրն . Բ . Մեր երջանկութեանը նայելիս օրինաւոր չէ՞ : Աստուած ան շարժառիթը իր Սուրբ Խօսքին մէջ մեզի ցոյց կու տայ :

Պրն . Ը . Այո՛ . կրնանք անոր նայելը բայց չէ թէ բացարձակ՝ կամ մինչև անգամ գլխաւոր նկատումնիս ան ընել : Աստուծոյ փառքը՝ բոլոր մեր գործողութիւններուն մեծ նպատակը ըլլալու է : Որչափ որ մեր երջանկութեանը վրայ քիչ խորհինք , ու աւելի մեր պարտաւորութեանը վրայ , այնքան ալ աւելի երջանիկ կ'ըլլանք : Աստուած մեր երջանիկ ըլլալուն հոգ կը տանի , թէ որ իր կամքը ընելու նուիրենք ինքզինքնիս : Ներշնչեալ մատենագիրներէն զուրա՛ խիստ հոգեւոր մատենագիրն մէկը հետեւեալ դիտողութիւնները կ'ընէ , աղէկ խղճմտանքի նըկատմամբ : Որուն մատենքներն են կ'ըսէ .

« 1 . Մեր բռնելու կանոնին պէտք եղած լոյսն ու գիտութիւնը ունենալ . անանկ որ Տաճարին ճրագներուն պէս , միշտ ներսը վառ մնալու է . որովհետեւ պղծութիւնը միշտ խաւարին ընկերն է : Ուրեմն՝ թէ որ աղէկ խղճմտանք մը ունենալ կ'ուզենք՝ անպատճառ այնքան լոյս ունենալու ենք , ու այնքան գիտութիւն Աստուծոյ կամացը վրայ՝ որ մեզ կանոնաւորէ , և մեզի մեր ճամբան ցոյց տայ , և սորվեցընէ ինչ պէտք է ընել՝ խօսիլ՝ խորհիլ իբր թէ ինոր առջև ներկայ ըլլալով :

« 2 . Միշտ նկատել և գործածելու է աս լոյսը՝ ամէն բանի յարմարեցընելով , չէ թէ քննալով՝ այլ անով գործելով : և միշտ Աստուծոյ յայտնեալ կամացը մեր ձաւոր համաձայնութիւն մը փնտռելով . օր ըստ օրէ անով ուղղելով և իշխելով փառաքներուն . ինչ որ ներսը անկանոն կը գտնանք՝ մէկդի նետելու չենայելով , որպէս զի մեր սիրտերը մաքրուի ու աղէկ դիրքի մէջ գտնուի ան կանոնովը : Եւ ասիկա է Քրիստոնէին ամէն աւուր ընելիք ներքին գործը , իր մեծ գործը , իր անձը մաքրել՝ ինչպէս որ Տէրն ալ մաքուր է :

« 3 . Աս գործին յառաջադիմութեանը համար՝ հարկաւոր է մեր սրտերը և մեր

գործերը յաճախ քննել. և թէ միայն աս մտօք որ Ինչ ընելու ենք, այլ նաև թէ Ինչ ըրինք: Ըստ անդրադարձ քննութիւնները՝ որ խղճմտանքին յատուկ եղած գործերուն գլխաւոր մասն է, խղճմտանքը աղէկ ընելուն և աղէկ պահելուն ալ գլխաւոր միջոցը կ'ըլլայ. նախ՝ հոգիին տեղեկութիւն տալով իր բուն վիճակին վրայ, իրեն աւելօք բնական եղած շարժումներովն ու հակամիտութիւններովն մէկ տեղ. երկրորդ՝ շարժելով անիկա որ ապաշխարութիւնով ջնջէ ու մաքրէ իրեն վրայ ստացած մեղքին ազդեղութիւնը, թէ արտաքին գործքով եղածն ըլլայ՝ և թէ ներքին շարժմամբ. և երրորդ՝ աս քննութիւնը խղճմտանքը կ'արթնցնէ ու կը կարողացնէ որ աւելի զգոյշ ըլլայ. կը սորվեցնէ ապագային մէջ անոնց նըման սխալանքներէն փախչելուն, և զանոնք արգիլելուն կերպը: Ինչպէս որ աշխարհային խելացի մարդիկ իրենց գործոցը մէջ ըրած առջի զանցառութիւններէն այնքան օգուտ հանելու կ'աշխատին՝ առնոյցով ալ աւելի խելքով վարուելու համար, և անոնք շատ սուղ գինով ծախու առնուած զգոնութեան պէս կը պահեն՝ և անոր համար ջանք կ'ընեն կարելի եղածին չափ մեծ օգուտ քաղելու անկէ, ասանկ ալ Լստուած՝ մարդիկ իրենց իշխանութիւն վրայ խորհրդածութիւն ընելը, կըրկին իշխանութիւն պահպանողական դարման մը կ'ընէ իր զաւակաց, և աս թոյնը՝ դեղ մը կ'ըլլայ: Ուստի խղճմտանքը աղէկ ըլլալու համար՝ պէտք է որ լուսաւորի, և զգոյշ ըլլայ, բայց առած լուսոյն համեմատ՝ առաջուց խրատելով, և վերջէն ալ յանդիմանելով:

«Ինչ կը խորհինք դուք, մի թէ կը կարծեք թէ քանի որ ուրիշ բաները առանց ջանքի և դիտաւորութեան գլուխ չելեր, ասիկա ինքնիրեն ըլլալու գործ մըն է: Ոչ. ամէն գործերէն աւելի անվերջապ ու դժուար է աղէկ խղճմտանք ունենալ, և անիկա անանկ պահել. ինչպէս որ ժամացոյցները՝ կամ ուրիշ ճարտարարուեստ նուրբ գործերը՝ թէ որ ամէն օր չլարուին և խոհեմութեամբ չը գործածուին, շուտով կ'աւրուին: Լ. յո.

բայ՝ ի ամէն օր խղճմտանքը քննելու՝ ան բարակ և վարպետաշէն գործիքներուն պէս երբեմն կտոր կտոր քակելու ալ է, և աւելի լաւ կերպով մաքրուելու է, որովհետեւ ամենէն աղէկ պահուածներուն մէջն անգամ փոշի կ'երթայ և կ'աղտոտի: Գըրիստոնեան պէտք է որ երբեմն աւելի խորին քննութեան մտնայ իր սրտին վրայով, ամէն աւուր քննութեան տահմանէն անդին անցնելով. և աս ամէն ըրածներովն ալ տակաւին քիչ բան ըրած կ'ըլլայ ասոնկ մէկ անգին բարիքի մը նկատմամբ, որ է աղէկ խղճմտանք մը ունենալը: Կրցածեղ աւելի՝ ամէն ջանքով սիրտդ պահպանելու ես: Լսականութիւնը ներսէն պատրաստ է շուտ մը աճելու, և անոր վրայ տիրելու՝ թէ որ բնաւ քիչ մը զանցառութիւն ըլլայ, և դուրսէն ալ պաշարելու և դրաւելու: Ս'ենք ապականեալ և թունաւորուած օդ մը կը ծծենք, և ամէն օր կարօտ ենք դեղութիւնով սիրտը անոր դէմ պաշտպանելու:

«Իսկ որ աս աղէկ խղճմտանք ունենալու արհեստին մէջ վարպետ ըլլալ կ'ուզէք, շարունակ յառաջ գացէք և ամէն օր յառաջադիմութիւն ընել ջանացէք: Խղճմտանքին ուսումը՝ բոլոր միւս գիտութիւններէն աւելի անուշ և օգտակար ուսում մըն է. որովհետեւ միւսներուն մէջ շատ սրտմաշուք կայ, և ընդհանրապէս քիչ պտուղ կու տայ՝ կամ բնաւ չտար: Ըստ դիրքը ժողովեամբ կարդացէք, և ձեր սխալանքը տն միւս գիրքովը շտկեցէք՝ որ է Լստուածոյ խօսքը»:

Պրն. Բ. Բանի որ մենք աս կերպ ժողովեամբ մեր պարտաւորութիւնները սորվելու ետեւ ըլլանք, արդեօք մենք Լստուածոյ ընդունելի ըլլալուս վրայ մեր յոյսը անոր վրայ հիմնելու սխալանքին մէջ չե՞նք իյնար:

Պրն. Լ. Ս'ենք միշտ անճնական արդարութեան մեղքին մէջ իյնալու վտանգին մէջն ենք. բայց պարտաւորութիւնն իսկ խնամով սորվելը, ինծի կ'երևայ թէ ամէն բանէն քիչ մարդս իր անձը արդար կարծեցընել տալու կը ծառայէ: Ըն որ Լստուածաշունչը մէկդի կը թողու, և պարտաւորութեան վրայ շատ անկատար

Ժանօթութիւն ունի՝ կրնայ խորհիլ թէ շատ աղէկ կը կատարէ իր պարտքը, և գրեթէ բաւական աղէկ : Իայց ան որ կը տեսնէ թէ ի՞նչ է իրմէն պահանջուածը՝ մտքէն բնաւ ալ չանցընէր, և իր անձնարդարութեանը վրայ բան մըն ալ անգամ չյիշէր :

ԿԵՍ ՄԸ ԱՐԹՆՅԱԾ ԲԱՓՐԱՍՏԱՆՑԻՆ

Անձը՝ իր ազգին խաւար ու մեղսալից ճամբուն մէջ ծնած ու մեծցած ըլլալով, Եւստարանը դեռ իր դեղին մէջ չմտած ինքը մեծցեր կնիկ մը եղեր էր . բայց Եստուծոյ պաշտօնեայի մը հոն բնակելէն ետեւ, շատ չանցած սրտի փոփոխութեան նշան մը տուաւ : Սեղի համար ունեցած տրտմութիւնը, իր հոգւոյն փրկութեանը վրայով ունեցած փափաքը, շնորհաց միջոցներուն եռանդուն ուշադրութիւն ընելը, և բուն իր հաստատուն վարմունքը կը ցուցնէր որ՝ Եստուած զինքը իր հեթանոս դրացիներէն տարբերէր : Եստուծոյ քրիստոնեայ ըլլալուն վրայ գոհ ընող նշաններ երեւալով՝ քարոզիչը ան տեղ կազմուած փոքրիկ եկեղեցւոյն անդամ ընդունեց զինքը, և այն ատենը հետեւեալ պատմութիւնն ըրաւ : «Հիմակուան զգացած սրտի տրտմութիւնը», ըսաւ, «աղջկութեանս ատենն ալ զգացի՝ Եստուծոյ խօսքը աս տեղ չեկած առաջ : Օր մը երբոր ես արտը հօրս խրճիթին քովն էի, սիրտս մէկէն ի մէկ ան մեծ Եստուծոյն վրայօք խորհուրդ մը ինկաւ : Երկինքն ի վեր նայեցայ, ու ծնկան վրայ ինկայ, բայց բան մը չէի կրնար ըսել : Են ատենը սիրտս շատ ցաւեցաւ : Տուն գացի ու ասիկա հօրս ու մօրս պատմեցի . բայց անոնք ըսին թէ՝ որոտում ընող երկինքին թռչունն է որ ինծի ասանկ զգացում մը կու տայ . և թէ՛ թէ որ քիչ մը երկայն խոտ և փուշի թուփ առնեմ ու անոնք մէկ տեղ վառեմ ու ետքը ան մոխիրովը շփուիմ, ալ ասանկ բան մը չպիտի զգամ : Ենոնց ըսածները ըրի, բայց սիրտս դեռ այնչափ կը ցաւէր որ՝ բնաւ ես ինքնս երջանիկ չէի կրնար ըլլալ : Ու երբոր Քաֆրաստանցիները իմ հօրս խրճիթը կու գային իրենց չար սովորութիւնները ի գործ դնելու, շատ հեղ բողբոջին առնել գալէ կը փափաքէի : Ա՛յ երջանիկ Քա-

րոզիչ մը եկաւ աս կողմերը, ու գացի անիկա տեսնելու և անոր խօսքը լսելու . ու երբոր աս տեղին հաւատացեալները ինծի հետ խօսեցան՝ անմիջապէս աղջկութեանս ատենի զգացումս վրայ խորհեցայ, և որոշեցի շուտով մը անոր եղած տեղը գալ բնակիլ . ու հիմա տասնու ութը ամիս եղաւ որ հոս եմ, ու կրնամ ըսել՝ որ աս միջոցը մի միայն ժամանակն է՝ որ ես երջանկութիւն մը վայելեցի : Ես տեղը կը սիրեմ . աս ժողովուրդը կը սիրեմ . իմ ուսուցիչս կը սիրեմ . և իմ փափաքս ան է որ՝ բնաւ մէկ մ'ալ ուրիշ սիրտ մը չունենամ, այլ՝ հոս ապրիմ ու մեռնիմ . վասն զի իմ սրտիս խօսքն աս է որ՝ Սատանային գործերն ու բոլոր Քաֆրաստանցիներուն ճամբաները ձգել կ'ուզեմ . ես՝ միայն Տէրը, և իր պաշտամունքը կ'ընդունիմ" :

Խեղճ հեթանոսներէն շատ ուրիշներն ալ տարակոյս չկայ որ խաւարի մէջ տակաւին կը խարխափեն, և լոյս ու օգնութիւն կը խնդրեն, որ չեն կրնար գտնալ : Հիմակուան եղածին պէս թողուելու կ'ընարք : Յիսուս երկինքէն եկաւ անոնց համար մեռնելու, և անոնք փրկելու . և պէտք է՝ արդեօք որ մենք կենանք՝ առանց անոր սիրոյ աւետիսը անոնց խրկելու, և փրկութեան ճամբան անոնց ցուցնելու :

ԲԱՒԱՐԱՆ

Իտալացի ազնուականին մէկը՝ որ մը ժամը գտնուելով, և տեսնելով որ քահանային մէկը քաւարանին մէջ հոգիներուն համար ստակ կը մուրայ, ինքն ալ ոսկի մը տուաւ : «Ե՛հ, Տէր իմ», ըսաւ աս խեղճուկ Հայրը, «դուն հիմա հոգի մը ազատեցիր» : Կոմսը ուրիշ ոսկի մըն ալ նետեց պնակին (խապոյտ) մէջ : «Հոգի մըն ալ ազատեցաւ», ըսաւ քահանան : «Հաստատ գիտեմ ատանկ ըլլալը», հարցուց կոմսը : «Ե՛հ, Տէր իմ» պատասխանեց քահանան . «ես ստոյգ գիտեմ՝ որ անոնք հիմա երկինքն են» : «Արեմն», ըսաւ կոմսը, «ես իմ ստակս ետ կ'առնեմ, քանզի հիմա քեզի տարբերութիւն մը չունիմ . որովհետեւ հոգիները արդէն երկինքը գացին, ալ վտանգ չկրնար ըլլալ նորէն քաւարանը երթալուն» :

“ՄԻՔԵ ԵՍ ԻՄ ԵՂԲՈՐՄ ԳԱՀԱԳԱՅԵՆ ԵՄ”

Լյո՛ւ . Ըստուած մարդոց սրտերն ու ընկերական վիճակը անանկ կարգադրեր է որ՝ բռնաւ մէկ մարդ մըն ալ ինքնիրեն չկրնար ապրիլ . ու ամէն մէկուն հոգին՝ իր եղբօրը ձեռքէն կը պահանջուի : Քու աշխարհային վիճակդ ինչ որ ըլլայ , ազդեցութիւն մը ունիս մէկ անդեղջ մեղաւորի մը վրայ . որ եթէ ճամբով դործի դնես զանկա , կրնայ փրկչին առաջնորդել զինքը :

Լսողած էր հրամայէ ինչ . որ ան ապրէ . ցո-լի-նը ի գործ դնէ : Քու պարտաւորութեանդ սկզբնաւորութիւնն է՝ քու կոչումդ ու ընտրութիւնդ հաստատել՝ բայց ասիկա անոր վախճանը չէ : “Սախ և առաջ կապուած ես որ գերանը աչքէդ հանես . բայց պէտք է որ ասանկ ընես , որ իրար չաչիս եղբօրդ աչքէն լե-ղջ հանելու : Ընտարանին շնորհաց հրաւերը քու լսելէդ ետքը՝ պէտք է որ ուրիշներն ալ հրաւիրես անոր գալու :

Լսողած խոստացեր է հոգ-ոյ փրկութեան համար իրար անշնայան ջանքերը օրհնել : Ըս խոստմունքը կատարած է անթիւ օրինակներով : Սինչէ անգամ՝ նուաստ վիճակի մէջ գտնուած բարեպաշտ Քրիստոնեաներն ալ մահուան անկողինին մէջ թէպէտ շատ սաստիկ զգացում մը ունէին իրենց արժանաւորութիւն մը չունենալուն վրայ , բայց տակաւին անոնք աս ուրախութիւնը ունեցան թէ՛ Ըստուծոյ շնորհացը միջոցով հարեւրաւոր հոգիներուն դարձի գալուն գործիք եղած են : Ո՛հ , քանի քանի մարդիկ՝ ասոնց նման , կըրնային իրենց առանձնական կենացը մէջ անգամ՝ հոգիներ Քրիստոսի առաջնորդելու : Քաջալիւրդութիւն ան Ընտարանին բարի սերմը սերմանել՝ ուր որ ընդունելու յարմար տեղ կը գտնես : Ըն աշխատութիւնդ չպիտի կորսուի : Եզրկատական մոմէայի մը մէջ կրեք հաղար տարի ծածկուած մէկ ցորենին հատը՝ վերջապէս գտնուելով , պարարտ հողի մէջ ձգուեցաւ , և բուսաւ ու պտուղ բերաւ : Ու այսպէս կարճատեւ և վաղանցիկ ժամերուն մէջ ցանուած սերմը՝ որ քու ձեռքդ անխնայ ու անդանդաղ ցաննց , քու գերեզմանդ պիտի անթառամ ծաղիկներով ծածկէ , ու Ըստուածային պտուղ պիտի բերէ երկնից յաւիտենականութեան մէջ :

Սրտածէ՛լ անգամ մը մէկ հոգ-ոյն արժէքէն վերայ : Ո՛վ կրնայ անոր գին կտրել : Աշխարհքը ու անոր մէջ պարունակուած բոլոր բաները՝ ոչինչի մը պէս են անոր հետ բաղդատելով : Ըստուած անոր արժէքը ցուցուց՝ անոր փրկանք ըլլալու համար հատուցած գնոյն մեծութիւնովը : Հորեշտակները կը ցուցնեն անոր որչափ արժէք ունենալը՝ մէկ մեղաւոր մը դարձի գալուն վերայ ունեցած ուրախութիւնովին : Հոգիներուն վրայ տիրելը՝ լուսոյ և խաւարին իշխանութեանցը մէջ տեղը վէճի մեծ նիւթն է : Գոհիւքը՝ դար վար կը տանի մահացնելու , երկինքը՝ վեր կ'ամբառնայ կեանք պարգեւելու : “Իրիտցած ըլլաս թէ ան որ մեղաւորը իր մոլորութեան ճամբայէն կը դարցընէ , հոգի մը մահուանէ կ'աղատէ , ու մեղաց բազմութիւնը կը ծածկէ” : (Հայ . Լ . 20 :)

Ընկալ չէ թէ իր մէկ ընկերը պիտի ազատէ մեղքէն ու դժոխքէն , բայց գործողութեան մէջ պիտի դնէ գործիք ըլլալու մէկ կարգ մը՝ որ կրնան միլիոնաւոր տնձանց փրկութեանը պատճառ ըլլալ : Քու ջանքովդ դարձած մէկ հոգին՝ մէկ ներգործող կեդրոն մը կ'ըլլայ , ուրուն ընդարձակ շրջանը՝ կրնայ ժամանակին անհուն սահմանը պարունակել , ու փառաց յորձանք մը տանիլ յաւիտենական աշխարհին եղբրքը : Յիւրաւի ազէկ կ'ըսէ Սողոմոն թէ՛ “հոգիներ վաստակողը իմաստուն է” :

Խօսք մ'ալ բանք ինչ կերպով հոգի վաստակելու ջանք ընելնուս վրայով : Եզնութեամբ , և խոնարհութեամբ ըրէ : Բնաւ երբեք անդեղջ մեղաւորի մը խիստ կերպով միջոցով յանդիմանելու և պատժելու պաշտօն ունեցողի պէս : Բնաւ անոր դէմ ամբաստանութիւն մի՛ բերեր . յիշէ թէ անկիա քու եղբայրդ է : Դուն ալ երբեմն ան նոյն դատապարտութեանը մէջն էիր . ու թէ որ հիմա Ըստուծոյ բարկութեանը տակը չես , արդիւնքը քուկդ չէ . դուն ալ շնորհքով փրկուած ես :

Եղծք ըրէ միշտ՝ Քրիստոսի առաջնորդած մարդոցը համար . “Երգարին ջերմեռանդ աղծքը շատ ազդուութիւն ունի” երկու կերպով . մէյնը որ՝ որոնց համար որ աղծք կ'ընես , անոնց վրայ Ըստուծոյ օրհնութիւնը կը բերէ , և կը մշակէ նախաձեռնութեան ու գին , ու եղբայրական սէրը՝ աղծք ընողներուն մէջ կու գայ : Մէյմ' ալ որ՝ երբոր

Ըստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն ըրած լեռնէդ վար դաս քու մեղաւոր ընկերակիցներուդ հետ խօսելու, երեսդ պիտի փայլի, ու բերնէդ ելած խօսքն ալ ծանրագին իւր մը բըղխելուն պէս պիտի ըլլայ :

ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ԹԵՒԱՒՈՐԻԼԸ

Պընտալի Հարլէմ քաղաքին մօտերը եկո՛ր ինծի հետ . նայե՛ կողմի ծառերուն անտառին մէջ խորին մտածմունքներով քալող ան մինաւոր մարդը . ծառի կեղև մը գետնէն մէկէն ՚ի մէկ վեր կը վերցնէ, կը մտածէ, ու դանակով կը կտրէ . կը կտրէ ու կը մտածէ . կը կտրէ և ձեւի կը բերէ . և կը սուլէ ու կը մտածէ՝ մինչև որ ահա սա Եւրոպական լեզուին այբուբենին ձևը կը հանէ : Ետքը տուն կ'երթայ, ու հոն ալ մէկ իմաստ մը կազմելու չափ գիր կը կտրէ, և անոնք մէկտեղ բընել տալու համար՝ անոնց մէջէն թել մը կ'անցնէ, և անոնք տեսակ մը մածուցիկ մեղանի մէջ թաթխելով՝ թուղթի վրայ կը տպէ : Գիրերը կ'ելլեն թուղթին վրայ, և ահաւասիկ ըսպէի մը մէջ երկու տող տպուած բան երևան կ'ելլայ :

«Ո՛հ» . կը պոռան տղաքը, շփոթելով և զուարճանալով ասոր անանկ շուտ մը գրութիւն տեսնելով : «Ո՛հ» . կը պոռան մեծերը, «իրաւ որ հետաքրքրական բան մըն է» : Ես մարդուն բոլորտիքը կը ժողովուին հաճոյական զարմացմամբ, քանի որ իր փորձը կրկին և կրկին կ'ընէ :

Հիմակուան տղաքը կարելի է պիտի ըսեն . «Ի՛նչէ որ . ան մարդը միայն տը պելու փորձ մը կ'ընէ . քիչ մը քիչ ան հանձար գործ չէ . փայտէ գիրեր, մէջէն թել մը անցած» : Եւրո, իրաւունք ունիք . բայց ասիկա առաջին գողափարն է, սպազորութեան նախկին փորձն է : Ես բանը 1435ին ատենները եղաւ, և ան մարդուն ա՛նունը Վալթերստիոս է :

Վեց եօթը տարիէ մը ետե՛ս ասկէ անց

նինք Գերմանիայի Մենց քաղաքը մէկ անձանթ խանութի մը մէջ երթանք, ու հոն պիտի գտնանք Կուլթիմայերիկ մետաղէ գիրեր շինելու պարագած՝ փայտէ անարուեստ գիրերուն տեղը : Սասիկ կ'աշխատի Վալթերստիոսի միտքը ինկած գողափարը կատարելագործելու : Մարդ չգետէր թէ ան փոքրիկ խանութին ցած պատերուն մէջ, աշխարհիս քաղաքակրթութեանը համար ի՛նչ զօրաւոր գործիք մը կայ՝ կոշտ և դժու կէս մը շինուած :

Պապը երազին մէջն անգամ չէր տեսեր որ անկէ յառաջ եկած զօրութիւնը բնաւ չպիտի կրնայ նուաճել, կամ վախցնել, կամ բանտը դնել, կամ այրել : Հիմա փոքրիկ է, և գրեթէ խիստ տկար՝ բայց պիտի աճի, և իր երկայն բազուկները ճիւղեր պիտի տարածէ բոլոր երկրիս վրայ՝ պալատներուն և բանտերուն, խրճիթներուն և դահլիճներուն մէջ թափանձնելով՝ անդիմադրելի ներգործութեամբ : Տպագրութեան ազնիւ արհեստը՝ երկրիս վրայ բերելիք բարեքներուն իբրև մէկ առաջին ստուերը ըլլալու համար, ի՛նչ գիրք կը կարծէք որ մամուլին առաջն արտադրութիւնը եղած ըլլայ : Ես առաջինէն էր՝ Գաղղիարէն լեզուով : Եօթը ութը տարի քչեց աս գործը լինցնելը, ու բոլոր փարիզի զարմանք եղաւ : Եւրո . Տպագրութիւնը Ըստուածաշունչին թե տալու պէս երևցաւ, և մէկն ալ անոր թուշեղ չէր կրնար արգելել :

Բայց հիմա պիտի պատմեմ ձեզի Ընդդիարէն լեզուով տպուած առաջին Կոր Կըտակարանին վրայով . ուստի ձեզի կը ներկայացնեմ մէկ աղքատ քահանայ մը՝ Վուլթեմ Թիմատալ անունով՝ որ Ընդդիայի անտառային և առանձնական մէկ տեղին մէջ ծնած էր, Ուիլքիֆէն հարիւր տարիի մը չափ ետքը : Իր լայն ճակատը՝ և աւրագաշարժ ու թափանցող աչքը՝ հասարակ մտքէն աւելի բան մը ունենալը կը ցուցնէ . մեծամեծ խորհուրդներ և ազնիւ գիտաւորութիւններ կէս մը ծածկուած կը մնան իր վառվառն դէմքին ետեւը . և իր խօսակցութեանը մէջ բան մը կայ, որ այն

քան տարբեր է իր միւս քահանայ ընկերներէն՝ որ կ'իմացնէր թէ իր հոգին լուսաւորուած և զօրացած է Մատուոյ Խօսքովը, և Պապականութեան մոլորութիւններն ու մոլութիւնները ժամանակ ժամանակ կը լեցնէ զինքը արդար և համեստ սրտամտութիւնով:

«Մեզի աւելի աղէկ է Մատուոյ օրէնքէն զըկուիլ, քան թէ Պապին օրէնքէն», ըսաւ իր քահանայ եղբայրներէն մէկը: «Ես ոչինչ կը սեպեմ Պապն ու իր բոլոր օրէնքներն ալ», պօռաց Թինտալ: «Թէ որ իմ կեանքս Մատուած բաշխէ՝ շատ տարի չանցած, արօր քշող տղեկին քեզ մէ աւելի պիտի գիտցնէլ տամ Սուրբ Գիւրբը»:

Ես խօսքին մէջ մէկ սպառնալիք մը կար, և ի՞նչ կը նշանակէր անիկա: Երբոր բոլորտիքը նայելով տեսաւ թէ ինչպէս ճշմարիտ բարեպաշտութիւնը ապականած էր Հռովմի օրէնքներովն ու վճիռներովը, և տեսաւ իր հայրենակիցները՝ որ ան Մատուածաշունչին գիտութիւնէն սովամահ կը կորսուէին՝ որ ան միայն յաւիտեան կենաց գիտութիւնը կը սորվեցնէր, ու բոլոր որ Մատուածաշունչը Նագդիարէնի Թարգմաններու սկսի, և թէ որ կարելի ըլլայ տալազրութեամբ ժողովրդոց տայ անիկա: Ես ձեռք զարկած աղիւս գործը յառաջ տանելու համար Նագդիացի Ազնուականի մը տունը ձգեց՝ որուն ընտանեացը մէջ քանի տարի վարժապետութիւն ըրած էր, ու գէպ'ի Ղոնտոն ճամբայ ելաւ: Ղոնտոնի Եպիսկոպոսին երեւելի գիտնական մը ըլլալուն վրայով շատ անգամ լսած էր, և ինքնիրենը կ'ըսէր. «Թէ որ միայն աս մարդուն ծառայութեանը մէջ մտնեմ, երջանիկ պիտի ըլլամ»: Բայց ան քաղաքը հասնելուն՝ զիտեց աս աշխարհքիս ընթացքը, ու տեսաւ Եպիսկոպոսներուն պերճութիւնը, ու լսեց անոնց «բարբանջ մունքները» — վառն զի աս բարի մարդը Թինտալ՝ չէր կարծեր թէ անոնք բարոյ ըսուելու կ'արժէին — և Եպիսկոպոսին ըրած իրեն ինքիւրքին պատասխանը սա աւաւ թէ՛ իր տունը լեցուն է խեղճ Թին

տալը մէկ կողմ՝ քաջուհեցաւ լսելով՝ «Գորենին կշտացնէլ ուղղներուն բաւական տեղ կայ աս տէրջը տունը, բայց Նոր Կտակարանը Թարգմաններ ուղղի մը տեղ չկայ»:

Քանի որ Ղոնտոն կը մնար աս բարի քահանան՝ շատ աղքատ էր, ու ալ աւելի շատ մեծ նեղութիւններ պիտի կրէր, թէ որ հարուստ իշխանի մը մարդասիրութեամբ՝ որ ասոր տուած քարոզը մտիկ ըրած էր ու շատ ուրախացեր էր իր վարդապետութիւններուն Մատուածային պարզութեանը վրայ, անոր տունը հրաւիրուած չըլլար: Թինտալ տեսաւ որ՝ չէ թէ միայն բարեկամական, այլ և բարեպաշտ սիրտ մ'ալ ունէր: Ղոնտոնի ձեռամբ Գերմանիայի մէջ Վերանորոգութեան յառաջ երթալուն շատ հաճութիւն կ'զգար, և կը փափաքէր Քրիստոսի Աւետարանին լոյսը Նագդիայի մէջ տարածուելը տեսնելու: Եսիկա ինչան գին ու համակրութիւն ունեցող բարեկամ էր Թինտալին համար: Են տեղ գրեթէ տարի մը մօտ կեցաւ, «բարի քահանայի մը վարմունքով», ինչպէս որ ան բարեպաշտ իշխանը կ'ըսէր, «և բոլոր օրուան մեծ մասը ու զիշերն ալ իր գիրքին վրայ աշխատելով կ'անցնէր, և կերածն ալ միայն խարշած միս էր ու քիչ մը գարեջուր. և քովս եղած բոլոր մեջոցը բնաւ չտեսայ իր կտաւեղէն հագնիլը»:

Չենք կրնար ճիշդ ըսել թէ արդեօք Թինտալ իր բարեպաշտական աշխատութեանցը մէջ նեղութիւն կը կրէր, կաս թէ իր հոն գտնուելը իր առատասիրտ բարեկամին վրայ նախատինք բերելու պէս էր. բայց ինքը ողբալի կերպով կ'ըսէ. «Չէ թէ միայն իմ Ղոնտոնի տէրջոյ պալատը Նոր Կտակարանը Թարգմաններու տեղ չկայ, բայց նաև բոլոր Նագդիայի մէջ ան բանը ընելու տեղ չկայ. ինչպէս որ հիմա փորձառութիւնը յայտնի կը ցուցնէ»: Եւ հետևաբար 1524ին կը տեսնենք որ իր բնիկ երկրին մնաս ղարով ըսելով, ճամբայ ելաւ Հիւսիսային ծովէն Եմպուրկ քաղաքը երթալու: Հոս զինքը կը գտնենք աղքատիկ իջևանի մը մէջ

Մտուածաշունչը Թարգմանելու պարապած, և իրեն ապրուստը կը հոգացուէր ան բարեպաշտ իշխանէն և ուրիշ Քրիստոնեայ բարեկամներէն : Ուրախացիր Թինտալ, հիմա դուն Թէ ժամանակ՝ և Թէ բաւական միջոց ունիս քու սիրելի աշխատութեանդ :

Նսկէ ետեւ զինքը Ֆրանքֆորթ կը գտնենք, Թարգմանութիւնը լմնցած՝ տը պագրիչներուն ձեռքը յանձնած : Ի՞նչ պէս քաջութեամբ գործը աւաջ գնաց : Թինտալ մինչև աս կէտս Մտուածոյ բարիքներուն շնորհակալ ըլլալու է : Իրաց աս վիճակին մէջ՝ Պապական սարկաւազ մը ինչ ըլլուելը հասկըցաւ : Ասեց որ երկու զիտնական Մեզդիացի քաղաքին մէջ պահուրտած էին, ու տպագրիչներուն մէկը պարծենցեր էր Թէ Մեզդիայի Թագաւորն ու կարտինալը ուղեւ չուզէն՝ բոլոր Մեզդիա քիչ ատենէն Բրոթէսթանդ պիտի ըլլայ : Սարկաւազը միտքը դրաւ աս բանը լրտեսելու՝ որ տեսնայ Թէ ինչ են աս ըսուածները : Տպագրիչներուն հետ բարեկամացաւ : Մտնք իր տունը հրաւիրելով շատ մը զինի խմբուց, և ան ատենը բերնեղնուն աս գաղտնիքը փախցուցին Թէ ինչպէս 3000 օրինակ Նոր Կտակարան կը տպուի՝ որ Մեզդիացի վաճառականները ստակը վճարած էին, և որոնց զիտաւորութիւնն էր Մեզդիա անցրեն անոնք և Թագաւորն ու կարտինալը իմանալէն աւաջ բոլոր երկիրը տարածել :

Աս միջոցիս Հենրիկու Բ էր Մեզդիայի Թագաւորը, ու դեռ Պապին հետ բարեկամ եղած ատենն էր : Ետքէն անոր դէմ դարձաւ ու Մեզդիոյ վերանորոգութեանը հետ միացաւ :

Աս լըրը աւանելուն՝ սարկաւազը շատ կատողեցաւ : Պապական ասպետի մը օգնութեամբը տպարանը պաշարուեցաւ, ու մամուլը յափշտակուեցաւ . բայց բարեբաղդաբար Թինտալ վտանգը իմանալով՝ վազեց իր կէս մը տպուած Թուղթերը ազատելու, ու նաեւ մը մէջ բեռցընելով Հոեննոս գետն ի վեր Ուորմս քաղաքը խրկելէն ետեւ պատահեցաւ աս

բանը : Ուրախալի բանը աս է որ՝ սարկաւազն ու ասպետը բոլորովին իրենց որսը կորսնցուցին : Ուորմս քաղաքին մէջ լուտերի գործը յաղթութիւն գտաւ, և ժողովուրդը իրենց ազատութիւն առած ըլլալով Մտուածաշունչը կարդալու և սորվելու, Թինտալ նորէն իր գործը մաւուրը դրաւ : Այս աշուհեւ բնաւ մէկ արգելք մը չպատահելով, վերջապէս լըմնցաւ Մեզդիարէն լեզուաւ աւաջին Նոր Կտակարանը :

Մտնք ի՞նչպէս Մեզդիա տարուէր պիտի : Մէկ քանի Քրիստոնեայ վաճառականներ իրենց օգնութիւնը սիրով նուիրեցին : Աս անգին գրքէն կապոց կապոց լոնտոն, Օքսֆորտ, Նորուիչ բերին՝ որոնցմէ ալ հարիւրաւոր ճամբով զանազան տեղեր խրկուեցաւ, անոնց անգին օրհնութիւնները շատ Մեզդիայիներու սրտերուն ու բնակութիւններուն վրայ Թափելով : Իբր Թէ մէկ մոզական հնարքով մը աւետարանը բոլոր երկրին վրայ կը գտնուէր : Ուրկէ եկան ասոնք : Աս ի՞նչ ըսել է : Նախկնդոսները շատ կը նեղանային ու կը դարմանային : Լոնտոնի եպիսկոպոսը անմիջապէս Թինտալին Նոր Կտակարանին դէմ կոնդակ մը հանեց՝ աւոր կարդացուելը արգիլելով, ու անոնք մեծ ջանքով կը փնտռէին : Ստորագրութիւն մը սկսեցին յատկապէս անոնք ծախու առնելու և այրելու համար : Թէև անոնք քանի որ այրէին՝ նորէն տեղը կը լեցուէր : Լոնտոնի մէջ ցորենը քիչ ըլլալուն համար՝ Եւրոպայէն ցորեն բեռնաւորող նաւերը կենաց հացէն ալ շատ մը կը բեռցնէին . արգելք մըն ալ չկար : Վերջապէս գործակալ մը խրկուեցաւ Մեթուերը՝ որ բոլոր գտնուած Մեզդիարէն Մտուածաշունչները ծախու առնէ . և 1530ին Սայիսի Կին Լոնտոնի հասարակաց հրասարակի մը մէջ՝ շատ մը բաղմութեան աչքին աւաջ մեծ կրակ մը վառուեցաւ, և Կտակարան Կտակարանի ետեւ բոցերուն մէջ կը նետուէր կարտինալն հրամանով . ու ժողովուրդին ալ խտրու պատուէր եղաւ որ Մտուածոյ Խօսքը չկար

դան : Բնթերցող , մտմտաւ անգամ մը աս
ստակալի գործողութեանը վրայ :

Եպիսկոպոսին հանած կոնգակին , կրա-
կին բոցերուն , և բոլոր եղած գիրքերը
ծախու առնելով հատցընելու հնարքին
դէմ՝ օրհնեալ Գիրքը ազատ ճամբայ
գտած էր , ու կը փառաւորուէր : Երբեմն
Հրէայ վաճառականներուն ապրանքներուն
հետը կու գար , երբեմն փերեղակներուն
բեռներուն հետ մեղրամոմով պատած ծը-
րարներու մէջ , երբեմն մէկ կերպով՝ եր-
բեմն մէկ ուրիշ կերպով . վասն զի ինչպէս որ
առակ եղած է աս խօսքը թէ՛ « Ուր որ կամք
կայ , ճամբայ ալ կայ » շատ Ենդղիացիք
կամք ունէին Եստուածաշունչ առնելու , ու
ամէն վտանգ բանի տեղ չէին դնել ու-
ղածին ստանալու համար : Ե՛հ , հիմա
Եստուածաշունչը թուր ունէր , և մէկը չէր
կրնար անոր թուցիլը արգելելու : Քանի
որ « Կոր Կտակարանը կ'արգիլուէր ու կը-
րակը կը նետուէր կ'այրուէր Թինտալին
հայրենեացը մէջ , ինքը Հին Կտակարա-
նին վրայ սաստիկ կ'աշխատէր :

Հասկընալով թէ որչափ պարապ բան է
գիրքերուն շրջագայութիւնը դադրեցընե-
լու համար բոլոր իրենց ըրած ջանքերին՝
ասկէ ետեւ անոնց հեղինակը ձեռք անցնե-
լու հնարքը մտածեցին : Լրտեսներ խրկուե-
ցան իրեն՝ որ հրապուրեն Ենդղիա բերելու
զինքը : Թէպէտ և յօժար էր իր երկնա-
ւոր Տէրօջը համար ինչ որ ըլլայ քաջէ ,
հարկաւոր չեղած տեղը ինքզինքը առիւծ-
ներու բերանը չէր ձգեր : Քանի որ հան-
դարտութեամբ իր աշխատութեանը ե-
տեհն էր՝ Բօյնց անունով Ենդղիացի մէկ
բարեկամին հիւրընկալ յարկին ներքեւ
Ենթուրբ բաղաբը , ոչխարի հագուստով
գայլ մը իր տունը եկաւ : Ենանկ ձեւա-
ցուց որ՝ Եստուածաշունչ կարգացող Քը-
րիստոնէաներուն վարդապետութիւնը շատ
կը սիրէ , և հետեւապէս իրենց ընկերակ-
ցութեանը մէջ ընդունուեցաւ : Բայց
Փիլիպպոս՝ որ ան մարդուն անունն է՝
Թինտալը դիտելու , ու թէ որ կրնայ զինքը
ձեռք անցնելու եկած էր : Օր մը երբ
որ Բօյնց գործ ունենալով բանի մը մղոն
հեռու կը գտնուէր , աս ազնիւ Վերանորո-

գիչին աւջին որոգայթ մը լարուեցաւ :
Օրներ բռնեցին և ութը մղոն Ենթուր-
բէն հեռուն մէկ դղեակի մը մէջ գրին , ու
հոն ալ անեւ տեղ մը բանտարկեցին :
Ենգամ մը իրեն թշնամիներուն ձեռքն
անցնելէն ետեւ՝ բան մըն ալ չէր կրնար
զինքը անոնց տալու թիւնէն աղատել . 1536
սեպտեմբերի մէջ մեռնելու կը տարուէր :
Իր մարմինը երած ժամանակին՝ իր վեր-
ջին խօսքերն ասոնք էին : « Տէ՛ր , Ենդղիոյ
թագաւորին աչքերը բաց » : Ես կերպով
մեռաւ աս ազնիւ անձը , ու Ենդղիոյ Վերա-
նորոգիչներուն երեւելիներէն մէկը , ինչ-
պէս որ մէկը ըսաւ իրեն համար թէ՛ « Ենդ-
ղիացուց ձեռքը Կոր Կտակարանը տալով ,
փրկութեան հրովարտակը՝ յաւիտեանական
կենաց գիրքը տուաւ . և իր կենացը պատ-
մութիւնը՝ անոր սրբացընող և փրկարար
յօրութեանը պեղեցիկ օրինակը կ'ըլլայ
Պուրբ Հոգւոյն օգնութեամբ » :

ԻՆՉՈՒ ԱՄԷՆ . ՄԱՐԴ ԽՈԺՈՒԱԾ Ե

Օր մը պզտիկ տղեկ մը վազելով տուն
եկաւ , և իր քոյրը գտաւ որ հոն նստել կար կը
կարէր : Իր ձեռքը բան մը կար , որ տանը
բակէն գտեր էր :

« Ո՛վ քոյրս » , ըսաւ , « աղուորիկ բան մը
գտայ : Եսիկա կարմիր ապակիի մը կտոր է .
ու երբ որ ես անոր մէջէն նայիմ , ամէն բաներն
ալ կարմիր կ'երևան : Դառերը , տունները ,
կանաչ խոտերը , քու երեսդ ու ամէն բան
կարմիր է » :

Քոյրը պատասխան տուաւ . « Եյ՛ , շատ
գեղեցիկ է . և հիմա թող տուր ինձի որ քեզի
օգտակար դաս մը սորվեցընեմ անկէ : Միտքդ
կու դո՛յ որ անցած օր անանկ կը խորհէիր թէ
ամէն մարդ քեզի խոժոռած է : Հիմա գիտ-
նաս որ դուն ան ատենը աս ապակիին կտորին
պէս էիր՝ որ ինք կարմիր ըլլալուն , մէջէն երե-
ցած ամէն բանն ալ կարմիր կը ցուցընէ : Դուն
խոժոռած էիր , և կը կարծէիր որ բոլորովեղ
գտնուած ամէն մարդիկն ալ խոժոռած են :
Թէ որ դուն զուարթ ըլլաս , և ամենուն հետ
անուշութեամբ վարուիս , անոնք ալ քեզի ա-
նանկ պիտի երևան » :

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Ենթադրելով որ՝ Լստուածաշունչը ինչ բան ըլլալ որ կը ձևանայ, անկէ տարբեր բան մը եղած ալ որ ըլլայ, հընուց ՚ի վեր շարունակ Գրականութեան պատմութեանը մէջ եղական մէկ երևոյթ մը ցոյց տուած է: Լստը նման բան մը չենք տեսներ. և անհաւատը քիչ մը քիչ չշփոթեր, ասոր ինչ ըլլալը մեկնելու: Եւ ոչալ անոր անարժան համարութիւնք բան մըն է՝ որ ասոր կարելի պատճառները իր սովորականէն աւելի խորին քննէ: Կրօնքի և ո՛չ մէկ ուրիշ գիրք մըն ալ բնական նախապաշարունակներուն վրայ յաղթանակ կանգնած, ու ինքզինքը մեծամեծ ժողովրդոց սրտին մէջ հաստատ կերպով տեղաւորած չէ. որոնք այնչափ տարբեր լեզուներու՝ ցեղերու՝ վարմունքներու՝ սովորութիւններու կողմանէ, և միայն ան պատուական գիրքը յարգելու կողմանէ կը նմանին մէկզմէկու: Դիւրաւ կը յարմարեցնէ ինքզինքը մտքի և զգացման ան մեծ փոփոխութիւններուն՝ որոնք ուրիշ ամէն բաները կտոր կտոր կ'ընեն, և ընկերական վիճակին յառաջագիմութեանն ու քաղաքակրթութեան փոփոխութիւններուն տեղ կը պատրաստէ: Մինչև անգամ յաղթութիւնները — հին ազգաց կործանումը — նոր ազգերու ծագումը — ասոր իշխանութեանը տեղութեանը փոփոխութեանը միտք մը չեն կրնար հասցընել: Ինչպէս հինին՝ անտնկ ալ նորին ձեռք կը դնէ, ու մարդկութեան ոգւոյն հետ զաղթականութիւն կ'ընէ՝ իրեն քաշելով իր բարոյական զօրութիւնովը, և ան ժողովուրդին՝ որուն մէջ որ ինքը կը մտնէ, անտնկ ոգի մը կու տայ. որ անոր տարածմանը՝ և հրահանգութեանը պաշտպան ըլլան: Ուրիշ կրօնքներու զրութիւնները՝ սովորաբար շատ փափուկ դուրսէն եկած տունկերու կը նմանին, և ուրիշ տեղ տնկուելու չեն դար: Ազգերուն աստուածները տեղական են, և իրենց բռնի երկիրը, ակամայ կը ձգեն. տարակոյս չկայ որ իրենց սիրած ցեղին պաշտպանութիւն կ'ընեն, ու մէկէն կը մեռնին իրենց երկրպագութիւն ընող ցեղը կամ ազգը մարերուն պէս՝ և շատ անգամ ալ ան-

կէ շատ առաջ: Իրաւ որ, ուրիշ ազգերուն կրօնքին վրայ՝ օտարականի մը վերջին աստիճանի անտարբերութենէն աւելի անգին բան մը զգացընել տալէն զժուար բան մը չկայ, (փիլիսոփայական հետաքրքրութեան նիւթ ըլլալէն զատ). և իրենց ազգային գրականութեան որ և իցէ մասը՝ իրենց աստուածաբանութիւնը սորվեցընող մասին չափ ծանծարի համարուած է, և մէկուն ուշադրութիւնը չքաշեր: Յունաստանի և Հռովմի վսեմ Դիւցաբանութիւնները՝ ուրիշ ազգաց մէջ նորահաւատներ չկրցան ընել, ու անոնց ինկած ատենը իրենք ալ մէկտեղ ինկան: Կրօնք մ'ալ կայ ճշմարիտ է՝ որ Թուրքոյ յառաջ գնաց, բայց անկէ զատ ուրիշ միջոց մը չունեցաւ. ու իր զօրութիւնը սահմանուած է մինչև ան ազգերուն վրայ՝ ուր որ իր քաղաքական կառավարութիւնը տարածեցաւ. Թէ որ Լստուածաշունչը սուտ ըլլայ՝ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ ուրիշ կերպով չանցնուելու ազգաց ու կլիմաներու սահմանները կ'անցնի, ու այնչափ դանդան ազգերուն մէջը կ'ընտանեցընէ ինքզինքը. ասիկա իրաւ որ շատ աչքի զարնող և զարմանալի աղացոյց մըն է մարդոց տգիտութեանը՝ քան թէ ամենէն արտառուց մետաղաշունթեան վրայ ունեցած նախապաշարունակներուն նայելով. կամ թէ որ իրենց ըսածնուն պէտք սուտ ալ ըլլայ, անտնկ արդիւնք մը ունի ստուգիւ որ՝ մարդկային ազգին վրայ կարող եղաւ այսչափ ընդարձակ տիրապետութիւն ունենալ. և ասիկա յիշաւի այնչափ զարմանալի է որ՝ անհաւատը անգամ այսչափ յաջողութիւն գտած՝ ու վսեմ արուեստակեալ բան մը հայհոյելուն ու ծաղր ընելուն տեղը, խորին անհաճութեամբ յարգելու պարտաւոր է:

— Գրանքին փիլիսոփան կ'ըսէ. «Միջոցաւ մարդը բանելու է, որ իր ստամոքսին համար ուտելիք գտնէ. հարուստն ալ իր ուտելիքին ստամոքս մը գտնելու համար»:

— Գերագնիւ բնաւորութեան տեղ անձինքը, ամենաբնական կը սեպեն ինքզինքնին՝ երբոր իրենց երջանկութեանը ուրիշներ ալ բաժանորդ կ'ըլլան:

ԼՕՆՏՐԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԿԱՌՔԵՐԸ

ԱՆՁ ՄԸ՝ ՈՐՈՒՆ՝ ԱՄԷՆՍ ՊԱՐՏԱԿԱՆ ԸԼԼԱՆՈՒ ԵՆՔ

Լօնտրա քաղաքին մէջ 3000 Օնիպոս-
ըսուած հասարակաց կառք կայ, որոնք
տարին 45 միլիոն 360 հազար շուրուշ հարկ
կը վճարեն տէրութեանը. 7000 կառավար
և կառապան, որոնք ալ 245 հազար շու-
րուշ կը վճարեն իրենց արուեստը բանելու
հրամանագիրներնուն համար: Ես կառքե-
րուն ճամբորդութիւն ընելու որոշուած տե-
ղերնուն հեռաւորութիւնը՝ վեց միլոն կ'ըլ-
լայ մէկըմէկու վրայ հաշուելով, և այսքան
տեղը՝ շատ անգամ օրը տասներկու հեղ
կ'երթայ ամէն մէկ կառքը:

Լսեցի որ Գործք Եռաբլոցին 19 գլուխը յիշուած անձ
մը կայ, որուն աս աշխարհիս մէջ գտնուած բոլոր մարդիկ-
ներէն աւելի երախտապարտ ենք: Եսիկա՛ Լոնտրոսի ատե-
նադպիրն է, որուն տուած խրատը աս էր թէ՛ Յանգֆոն-
Բիաթ Բոն ինչ ընելու է: Երեւելի Եստուածաբանին մե-
կը սովորութիւն ունէր աս խօսքը զըռցել զլիսաւոր բանի
մը ձեռք զարնելու ատենը. «Մէյմը առաջ խորհուրդը ը-
նենք Լոնտրոսի ատենադպիրին հետ»: Աշխարհիս մէջն
ինչ չարիքներ, խռովութիւն և տառապանք պիտի վերնա-
յին թէ որ մարդիկ աւելի սովորութիւն ընէին աս պարո-
նին հետ խորհրդակցելու:

ՅԵՆԿ ՆՈՐԵՏԻՊ ԳՐՈՅ

Հետեւեալ Նորատիպ Դերբերը կը գտնուին Բրոթէսթանդից Պօլսոյ Գրքատունը,
և այս Տէրութեան ուրիշ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ գտնուած Բրոթէսթանդից
Գրքատունները:

Եստուածաշունչ	Եղեարհաբառ	Միահատոր	Հասարակ կազմով	դուրոշ	40
			Փառաւոր	"	50
			Ոսկեզօծ	"	100
Ճառ Սրտին պահպանութեանը վրայ	Թղթակազմ				3
	Կաշիով				5
Նոր Կտակարան Գրաբառ				"	10
Քրիստիանոսին Ճամբորդութիւնը	Նորոգ սրբազրութեամբ վերստին			"	10
	տպուած և նոր պատկերներով զարդարուած			"	6
Լուսիլա կամ Սուրբ Գրոց Բնութեցմանը վրայ				"	1
Նկարագիր Եռաբլոցի Եկեղեցւոյ				"	3
Իլահիէր	Ելլահն ի պատէթիստէ ումուսի վէ մախսուսիյէ ճէմիյէթ			"	6
	լէրտէ օգունմագ իշիւն			"	3
Փէյղամպէրլէրին Իմրիւնիւն	Նագլիյէթի			"	3
Իմի Բագամ	Քիւլիւր Սէթթէպ Չօճուգլարը իշիւն			"	1:20
Իմ Սէթթէպ Քիթապը	Պազը Ելալէր իւն երինճի նէլի			"	4
Ճաղրափիա Սուխթասար				"	

Բրոթէսթանդից Կոստանդնուպօլսոյ Գրքատունը որ ՚ի Սաքա չէլմէսին, Սոստաֆա
Փաշա խանը՝ Երեւելեան ու Եւրոպական շատ լեզուներէն տպեալ Եստուածաշունչ, և
Ենգլիարէն՝ Քաղղիարէն՝ Գերմաներէն ուրիշ ծախու գիրքեր ալ կը գտնուին միշտ:

Հետմարանին Տարեկան գինը 18 շուրուշ կանխիկ, կամ ամէն մէկ ամսական
տետրակին գինը 60 փարայ է:

Գործերը խրդուելու փօսպայն ծախքը աւանդին վրայ է:
Փօսպայն ծախքը խնայել ուսողները կրնան Տաճկաստանի բաղադիրքը եղած որ և եղէ Բրո-
քիստիանոս Գրքատանէրուն թով գրանել: